

1. Ontluikende- en beginnende geletterdheid

		Peuters			Groep 1		Groep 2		Groep 3
		BP	MP	EP	M1	E1	M2	E2	M3
Boekoriëntatie		<ul style="list-style-type: none"> - Tonen belangstelling voor boekjes - Kunnen het boek goed vasthouden 	<ul style="list-style-type: none"> - Bekijken een boek van voor naar achter, bladzijden van links naar rechts en slaan goed om - Begrijpen dat de illustraties en teksten samen een verhaal vertellen - Kunnen vooraf voorspellingen doen a.d.h.v. omslag en halverwege over het verdere verloop* 	<ul style="list-style-type: none"> - Beleven zichtbaar plezier aan voorlezen, boeken en rijmpjes* - Ontdekken de opbouwende structuur van verhalen* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat je vragen over een boek kunt stellen om naar het verhaal te luisteren en te letten op de illustraties 	<ul style="list-style-type: none"> - Tonen hun plezier in voorlezen en boeken (leven mee met personages, uiten hun gevoelens/ mening)* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat de voor- en achterkant van het boek informatie geven over de inhoud* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat verhalen een opbouw hebben en een boek een begin en een einde heeft* - Weten dat een boek gelezen wordt van voor naar achter, een bladzijde van boven naar beneden en een regel van links naar rechts* 	
	Verhaalbegrip	<ul style="list-style-type: none"> - Doen ervaring op met boeken en de manier waarop ze (voor)gelezen worden - Ervaren dat de kافت van een boek al veel vertelt over het boek (titel en illustratie) 	<ul style="list-style-type: none"> - Begrijpen de taal van voorleesboeken - Ontdekken dat de meeste verhalen zijn opgebouwd uit een situatieschets en een episode 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen een verhaal navertellen met hulp van illustraties en concreet materiaal* - Kunnen de leidster nadoen als zij stukjes uit het boek uitbeeldt - Kunnen conclusies trekken n.a.v. een voorgelezen verhaal* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat de meeste verhalen zijn opgebouwd uit een situatieschets en een episode 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen een verhaal naspelen terwijl de leerkracht vertelt 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen een verhaal navertellen zonder illustraties en/ of concreet materiaal* 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen een voorgelezen verhaal naspelen m.b.v. aanwijzingen van de leerkracht* 	

Functies van geschreven taal		<ul style="list-style-type: none"> - Ontdekken dat tekens gebruikt worden om iets te vertellen of leren* - Worden zich bewust dat je door iets op te schrijven je iets kan onthouden of vertellen aan iemand anders - Ontdekken het verschil tussen lezen en schrijven* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat geschreven taalproducten zoals briefjes, boeken en tijdschriften een communicatief doel hebben - Weten dat logo's en pictogrammen verwijzen naar taalhandelingen - Bladeren door boeken en spelen alsof ze eigen en andermans teksten kunnen 'lezen'* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat tekens gebruikt worden om iets te vertellen of leren* - Zijn zich bewust dat symbolen verwijzen naar taalhandelingen als lezen en schrijven 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd* - Ontwikkelen belangstelling voor schrijven van letters - Weten wanneer er sprake is van 'lezen' en 'schrijven' en kan 'lezen' en 'schrijven' van elkaar onderscheiden* 	<ul style="list-style-type: none"> - Schrijven tekens die op letters (beginnen te) lijken* - Herkennen letters uit de eigen naam in andere woorden* 		<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen zelf woorden lezen en schrijven en zijn gemotiveerd om de betekenis van geschreven taal te achterhalen
Relatie tussen gesproken en geschreven taal		<ul style="list-style-type: none"> - Ervaren dat dingen die je zegt opgeschreven kunnen worden 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen m.b.v. een volwassene, eigen boodschappen in een primitieve 'geschreven' versie vastleggen* 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd op papier en met audio/ visuele middelen - Schrijven eigen naam en onzinwoorden in krabbels 	<ul style="list-style-type: none"> - Weten dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken - Herkennen bekende woorden, zoals de eigen naam 		<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen enkele woorden als globale eenheden lezen en schrijven 	
Taalbewustzijn & Alfabetisch principe	<ul style="list-style-type: none"> - Beleven plezier aan liedjes, rijmpjes en versjes (spelen met klanken en woorden) 		<ul style="list-style-type: none"> - Worden zich bewust van klanken* - Ontdekken de relatie tussen klanken en letters* 	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn zich bewust van woorden en zinnen - Kunnen woorden in zinnen auditief herkennen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen het aantal woorden in een zin tellen - Kunnen het verschil tussen lange en korte woorden horen - Kunnen samengestelde woorden opdelen in afzonderlijke componenten 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen woorden in klankgroepen (lettergrepen) verdelen - Maken onderscheid tussen de vorm en de betekenis van woorden - Ontwikkelen interesse in klankovereenkomsten en -verschillen - Weten dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen* 	<ul style="list-style-type: none"> - Doen mee met woord-/ klankspelletjes, bv door woorden in lettergrepen te verdelen en daarbij te klappen* - Kunnen lettergrepen synthetiseren tot woorden 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen fonemen als de kleinste klankeenheden in woorden onderscheiden - Kunnen een koppeling maken tussen klanken en letters (foneem-grafeemkoppeling) - Kunnen door de foneem-grafeemkoppeling woorden die ze nog niet eerder hebben gezien, lezen en schrijven

2. Mondelinge taalvaardigheid & woordenschat ontwikkeling

		Peuters			Groep 1		Groep 2		Groep 3
		BP	MP	EP	M1	E1	M2	E2	M3
Spraakontwikkeling		<ul style="list-style-type: none"> - Spreken in 2- en 3-woord zinnen 	<ul style="list-style-type: none"> - Spreken in 3- en 4-woord zinnen - Gebruiken het verbindingswoord 'en' - Durven vrijuit te spreken 	<ul style="list-style-type: none"> - Spreken in 4-woord zinnen - Gebruiken woorden in een andere situatie* - Gebruiken steeds meer complexere woorden* - Kunnen vrijwel alle klanken goed uitspreken (evt. moeite met 'r' en sommige medeklinker-combinaties)* 	<ul style="list-style-type: none"> - Spreken in uitgebreide enkelvoudige zinnen 	<ul style="list-style-type: none"> - Spreken in samengestelde zinnen met eenvoudige structuur - Gebruiken verbindingswoorden 'en', 'toen', 'maar' 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruiken oorzakelijke bijzinnen met verbindingswoorden 'want', 'omdat', 'daarom' - Gebruiken complexe taalfuncties als redeneren en concluderen* 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruiken een nieuw geleerd woord in een andere situatie* - Gebruiken steeds meer verschillende en complexere woorden - Beheersen het Nederlandse klanksysteem* 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruiken de juiste morfologie, woorden en zinsopbouw
	Woordenschat			<ul style="list-style-type: none"> - Hebben een passieve woordenschat van 4000 woorden en een actieve van 2000* - Hebben belangstelling in woorden en woordbetekenissen 	<ul style="list-style-type: none"> - Oriënteren zich op de verbuigingen van werkwoorden (morfologie) 		<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden en actief gebruiken - Zijn erop gericht woorden productief te gebruiken - Kunnen eenvoudige werkwoordsvervoegingen maken (wij liepen) 	<ul style="list-style-type: none"> - Hebben een passieve woordenschat van 7000 woorden en een actieve van 3500* - Kunnen vorm- en betekenisaspecten van woorden onderscheiden - Maken onderscheid in betekenisaspecten van woorden 	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn doelgericht bezig nieuwe woorden af te leiden om woordenschat uit te breiden

Gesprekken voeren	<ul style="list-style-type: none"> - Beantwoorden eenvoudige vragen 	<ul style="list-style-type: none"> - Reageren op luister- en denkvragen van de leidster bij het voorlezen van een prentenboek 	<ul style="list-style-type: none"> - Kennen enkele gespreksregels* - Geven antwoord op vragen van de leidster of ander kind* - Reageren spontaan op een ander kind of leidster, bv door iets zelf te vertellen* 	<ul style="list-style-type: none"> - Beginnen met het voeren van gesprekken in één-op-één situaties - Gesprekken zijn context gebonden en concreet over voorwerpen en handelingen in het hier en nu 	<ul style="list-style-type: none"> - Nemen actief deel aan gesprekken in kleine en grote groep onder leiding van de leerkracht - Houden rekening met hun luisteraars 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen op eigen initiatief een gesprek beginnen met de leerkracht en ander kind* - Gaan in op reacties van hun luisteraars - Waarderen ideeën van anderen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kennen en handelen naar de gespreksregels, zoals wachten tot een ander is uitgesproken* - Geven gepast antwoord op vragen van de leerkracht of ander kind* 	
Verhalen vertellen		<ul style="list-style-type: none"> - Ontstaan van begrip voor taalregels, maar gebrekkige zinsopbouw 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen iets wat ze gezien of meegemaakt hebben op verstaanbare en begrijpelijke wijze onder woorden brengen* - Benoemen en beschrijven alledaagse aspecten, zoals mensen, plaatsen en dingen* - Beschrijven veel voorkomende handelingen zoals eten of naar bed gaan* 	<ul style="list-style-type: none"> - Beheersen voor een belangrijk deel de regels voor zinsopbouw - Kunnen een verhaal navertellen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vertellen een verhaal/ gebeurtenis chronologisch met veel herhaling in enkele zinnen - Rapporteren over hun observaties of ontdekactiviteiten 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruiken goed gevormde samengestelde zinnen en passen bijvoeglijke naamwoorden correct toe - Beschrijven een aantal veel voorkomende handelingen met gebruik van complexe zinsconstructies* - Kunnen hun verhaal non-verbaal ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vertellen uitvoerig en samenhangend over wat ze gedaan of meegemaakt hebben* - Kan op communicatief adequate wijze spontaan vertellen over onderwerpen die hem bezighouden* - Gebruiken logische ordening en hebben gevarieerde woordkeus bij het vertellen van een verhaal - Benoemen en beschrijven alledaagse aspecten zoals mensen, plaatsen en dingen met gebruik van complexe zinsconstructies* 	<ul style="list-style-type: none"> - Vertellen verhalen met zowel eenvoudige als complexe structuren, chronologisch en met vragen en antwoorden

Vragen stellen	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen 'waarom'-vragen stellen 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruiken taal om te zorgen dat ze iets krijgen wat ze willen hebben of om de eigen mening te zeggen - Vragen om hulp* - Stellen vragen om ergens meer over te weten te komen: wat, wie, waar, waarom* 	<ul style="list-style-type: none"> - Leren vergelijkingen te maken en zijn mening te geven* 		<ul style="list-style-type: none"> - Leren leervragen te stellen en plannen te maken om zelf of samen naar antwoorden te zoeken 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen argumenten aandragen om hun eigen mening te ondersteunen en staan open voor de mening van anderen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kan zijn mening verwoorden, o.a. door gebruik van 'ik vind' zinnen* - Stelt vragen en gebruikt vraagzinnen om ergens meer over te weten te komen: hoeveel, waarmee, welke, wanneer* - Kunnen op gepaste wijze de hulp van anderen inroepen 	
----------------	--	--	--	--	--	--	--	--

3. Luisteren en auditieve waarneming

Peuters		Groep 1		Groep 2				
BP	MP	EP	M1	E1	M2	E2	3	
Kritisch luisteren	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen luisteren naar korte eenvoudige verhaaltjes en versjes, m.b.v. concreet materiaal 	<ul style="list-style-type: none"> - Luisteren bij het stellen van een luistervraag aandachtig naar een verhaal - Kunnen vooraf voorspellingen doen over het verhaal - Kunnen luisteren naar en reageren op geluiden uit het dagelijks leven en het gesproken woord - Luisteren geboeid als het onderwerp in een gesprek of verhaal interessant voor hen is - Begrijpen de hoofdzaken van wat er gezegd wordt - Kunnen zinnen met eenvoudige structuur t/m vier woorden onthouden en nazeggen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen luisteren naar een op leeftijd afgestemd verhaal en ontwikkelt verhaalbegrip door het interactief voorlezen* - Luisteren naar een ander* - Kunnen kritisch luisteren en een fout in de zin herkennen - Hebben een positieve luisterhouding - Kunnen enkelvoudige betekenisvolle opdrachten/ instructie begrijpen, onthouden en uitvoeren* - Kunnen een reeks van drie woorden die betrekking hebben op voorwerpen uit de omgeving inprenten 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen voorspellingen doen over een verhaal en deze al luisterend bijstellen - Kunnen luisteren naar enkele muziekinstrumenten en deze herkennen - Kunnen eenvoudige raadseltjes oplossen - Kunnen een reeks van drie woorden uit eenzelfde context inprenten en reproduceren - Kunnen zinnen met eenvoudige structuur t/m zes woorden onthouden en nazeggen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen onderscheid maken tussen belangrijke en minder belangrijke informatie in een verhaal - Herkennen eigen naam in een zin tussen andere namen en zelfstandig naamwoorden - Kunnen kritisch luisteren en fouten in een verhaal of versje horen - Kunnen tweevoudige opdrachten onthouden en uitvoeren (m.b.v. concreet materiaal) 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen de hoofdgedachte van een verhaal of informatieve tekst weergeven - Kunnen hun aandacht richten en gedurende langere tijd vasthouden - Kunnen verschillen tussen geluiden herkennen (hoog/ laag, hard/ zacht) - Kunnen meervoudige opdrachten/ instructie begrijpen en uitvoeren zonder concreet materiaal* - Kunnen een reeks van vier woorden in een betekenisvolle context inprenten en reproduceren - Kunnen zinnen met zeven tot negen woorden onthouden en opzeggen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen luisteren naar een op leeftijd afgestemd verhaal en begrijpen het* - Laat zien dat hij naar de ander luistert en geeft gepaste feedback, bv door te knikken of te antwoorden* - Kunnen geluiden lokaliseren - Kunnen het verschil horen tussen woorden die op elkaar lijken - Kunnen kritisch luisteren en oorzaak-gevolg relaties aangeven 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen een reeks van vijf woorden in een betekenisvolle context inprenten en reproduceren

Rijmen		<ul style="list-style-type: none"> - Hebben plezier in het zingen van liedjes waar eindrijm in voorkomt - Hebben plezier in het lezen van boekjes waar eindrijm in voorkomt 	<ul style="list-style-type: none"> - Doen mee met spelletjes rond taal* - Doen ervaring op met rijmen* - Kunnen samen met iemand anders een rijmpje opzeggen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen zelf bestaande rijmpjes en versjes opzeggen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen versjes van minimaal vier regels onthouden en opzeggen - Herkennen en gebruiken (onzin)rijmwoorden (eindrijm in 1 lettergrepige woorden) - Beginnen met auditieve discriminatie (maken rijmzinnen af) 	<ul style="list-style-type: none"> - Herkennen beginrijm in langgerekte woorden - Kunnen zelf eindrijm maken 	<ul style="list-style-type: none"> - Herkennen en gebruiken rijmwoorden* - Herkennen beginrijm in gewoon uitgesproken woorden 	
Auditieve analyse						<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen lange woorden in auditieve lettergrepen klappen - Herkennen de beginklank in langgerekte woorden - Kunnen een klinker in een 3-letterwoord onderscheiden 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen betekenis onderscheidende klanken (fonemen) in woorden onderscheiden* - Kunnen woorden sorteren op beginklank in gewoon uitgesproken woorden - Kunnen 3-letterwoorden synthetiseren en analyseren - Kunnen fonemen in een woord toevoegen weglaten of vervangen 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnen lange woorden in auditieve lettergrepen analyseren - Kunnen klanken van één-lettergrepige woorden synthetiseren (herkennen letters)

*komen overeen met einddoelen van het SLO, zoals weergegeven op <http://www.slo.nl/primair/themas/jongekind/doelen/>

Bronnen:

- Bosch, A. van den, Duvekort-Bimmel, A., & Jaeger, B. de (2009). *Kijk! Peuters*. Vlissingen: Bazalt.
- Bosch, A. van den & Jaeger, B. de (2010). *Kijk! Groep 1-2*. Vlissingen: Bazalt.
- Croon, K. de, Coenen, M., & Ploeg-Feenstra, M. van der (2001). *Ik & Ko: Algemene handleiding*. Tilburg: Zwijssen Educatief B.V.
- Croon, K. de, Ploeg-Feenstra, M. van der, & Poort, I. (2003). *Puk & Ko: Observatielijst*. Tilburg: Zwijssen Educatief B.V.

- Stoep, J. & Elsäcker, W. van (2005). *Peuters interactief met taal: De taallijn vve: Taalstimulering voor jonge kinderen*. Utrecht/ Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Expertisecentrum Nederlands (2010). *Doorlopende leerlijnen taal basisonderwijs*. Verkregen via: www.leerlijnentaal.nl.
- Kuyk, J.J. van (2003). *Piramide-boek deel 1*. Arnhem: Citogroep
- SLO (z.d.). *De ontwikkeling van het jonge kind: Een leerplan*. Verkregen via: <http://www.slo.nl/primair/themas/jongekind/doelen/>.